

บทที่ 3

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยมีความสำคัญต่อเอกลักษณ์ของแต่ละภูมิภาคในพื้นที่ เนื่องด้วยเป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดลักษณะทางวัฒนธรรมให้เกิดความแตกต่างกันและมีลักษณะเฉพาะในแต่ละพื้นที่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวเป็นตัวแปรที่สำคัญกำหนดวัฒนธรรมตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์และมีอิทธิพลต่อพัฒนาการในสมัยประวัติศาสตร์เช่นกัน

สภาพทางภูมิศาสตร์กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทย

สภาพทางภูมิศาสตร์มีผลต่อความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของประชาชนในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันเป็นตัวแปรที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สังคมและวัฒนธรรมต่างๆขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ที่เป็นอยู่อย่างมากทั้งในสมัยก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนกระทั่งสมัยประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ภาพรวมของปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่นำไปสู่การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมหลักและท้องถิ่นของไทย (เสาวภา ไพทยวัฒน์.2538 : 57-58) ดังนี้

1. **ทำเลที่ตั้ง** ประเทศไทยตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งประกอบด้วยกันทั้งสิ้น 6 ภาค ดังนี้ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ทั้งนี้ในแต่ละภูมิภาคมีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอย่าง ประเทศลาว ประเทศเมียนมาร์และประเทศกัมพูชา ทั้งนี้ในทางภาคใต้มีอาณาเขตที่ติดต่อกันทางทะเลโดยแบ่งออกเป็น 2 ฝั่งคือทะเลฝั่งตะวันออก เรียกว่า อ่าวไทย และทะเลฝั่งตะวันตก เรียกว่าทะเลอันดามัน ซึ่งสามารถเดินทางติดต่อไปยังประเทศมาเลเซีย ประเทศอินโดนีเซียและประเทศสิงคโปร์ได้ ที่ตั้งของอาณาจักรไทยมีข้อดีและเสียที่แตกต่างกัน คือ ผลดีของทำเลที่ตั้งที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศอื่นคือสามารถที่จะใช้ประโยชน์ทางการคมนาคมและทรัพยากรทางธรรมชาติต่างๆได้ โดยเฉพาะทางทะเลซึ่งเป็นเส้นทางการเดินทางที่ใช้มาในอดีตก่อนที่จะเริ่มลดบทบาทไปในช่วงกาคมนนคมทางบกได้รับความนิยม ส่วนผลเสียคือปัญหาในการรุกรานจากประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกันซึ่งเป็นปัญหามาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันเพียงแต่เป็นปัญหาที่เกิดจากประเด็นอื่นๆ

2. **ด้านภูมิอากาศ** ด้วยประเทศไทยตั้งอยู่ระหว่างสองคาบสมุทร คือ มหาสมุทรแปซิฟิกและมหาสมุทรอินเดียซึ่งก่อให้เกิดมรสุมที่มีผลต่อสภาพภูมิอากาศของประเทศไทยเป็นอย่างมาก คือ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทั้งนี้ ฤดูกาลของประเทศไทยมีเพียง 3 ฤดู คือ ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – เดือนกุมภาพันธ์, ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – กลางเดือนพฤษภาคม และฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป สภาพอากาศของประเทศ

ไทยในแต่ละภูมิภาคมีลักษณะช่วงของฤดูที่อาจแตกต่างกันไปบ้าง อาทิ ภาคใต้ ที่มีช่วงฤดูฝนยาวนานกว่าภาคอื่นๆ เป็นต้น

3. ด้านภูมิประเทศ ประเทศไทยมีลักษณะทางภูมิประเทศที่ต่างกันซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ภาค ดังนี้ ภาคเหนือมีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงมีเทือกเขาและที่ราบเชิงเขาสลับกัน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นพื้นที่ราบสูง ภาคกลางเป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม และภาคใต้ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเอกเขาและทะเลชายฝั่ง ทั้งนี้ ลักษณะของภูมิประเทศส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานของสังคมไทยในอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน เช่น ในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางมักประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก หรือในพื้นที่แนวเทือกเขาสูงมักจะใช้สภาพภูมิประเทศดังกล่าวเป็นแนวป้องกันการรุกราน เป็นต้น

4. ทรัพยากรธรรมชาติ ประเทศไทยมีทรัพยากรทางธรรมชาติจำนวนมากและอุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นแร่ธาตุ ป่าไม้ พันธุ์พืชและสัตว์ป่าต่างๆ ทั้งนี้ในแต่ละภูมิภาคมีทรัพยากรทั้งเหมือนและแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิประเทศ ทั้งนี้ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในอดีตของไทย เช่น กระจวาน กานพลู การบูร และข้าว ส่วนทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในปัจจุบัน คือ ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ยางพารา เป็นต้น

ดังนั้น สภาพสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของคนไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันมีสภาพที่ต้องอิงอาศัยหรืออยู่ภายใต้อิทธิพลทางสภาพภูมิศาสตร์อันมีทำเลที่ตั้ง ภูมิอากาศ ภูมิประเทศและทรัพยากรท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันแต่ละภูมิภาค

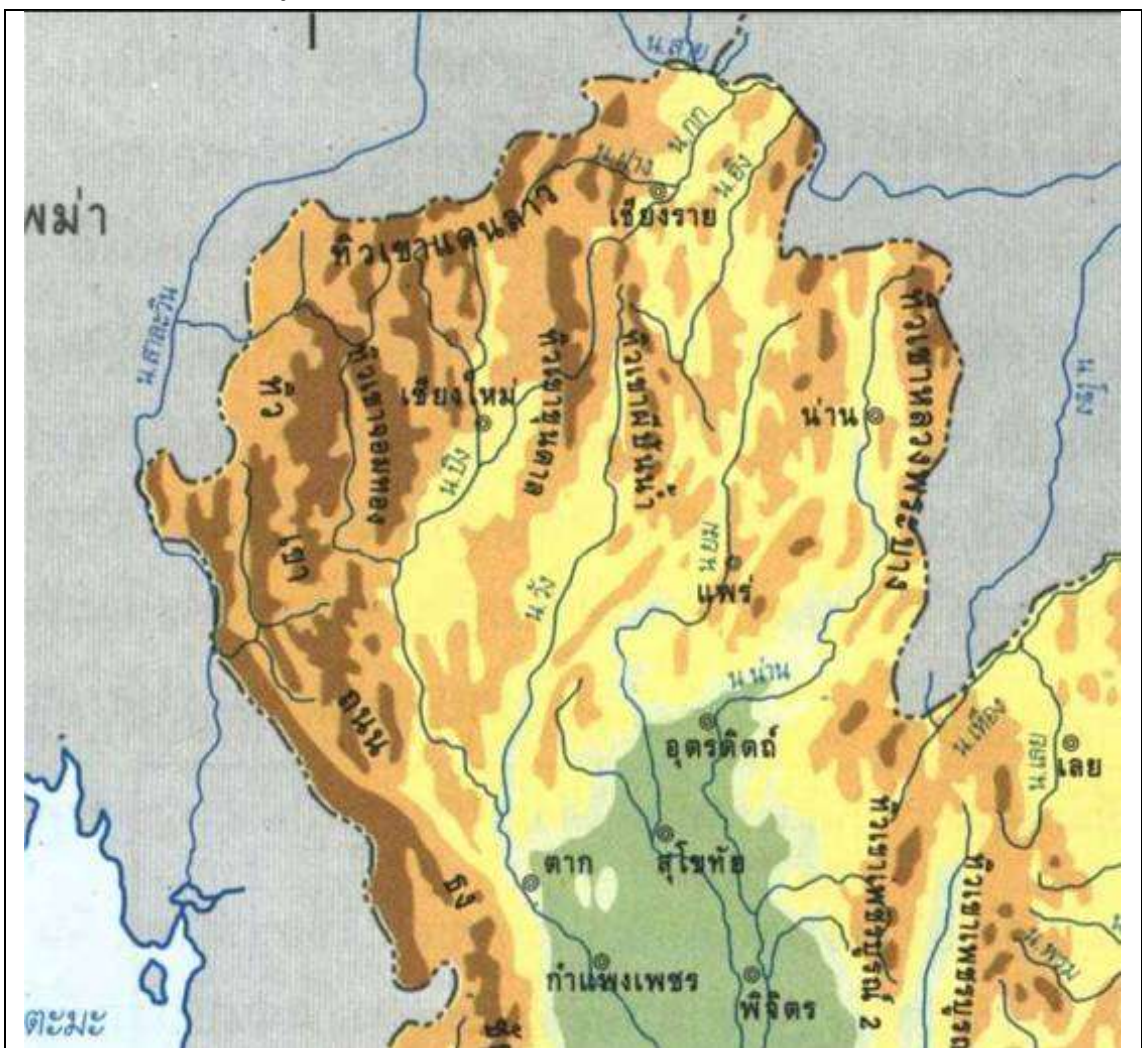
ลักษณะภูมิประเทศของประเทศไทยจำแนกตามภูมิภาค

ลักษณะภูมิประเทศของไทยแบ่งออกเป็น 6 ภาคตามคณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (สมัยศ วัฒนาภมลชัย. 2558 : 81 – 90) ซึ่งแต่ละภูมิภาคมีลักษณะดังนี้

1. ภาคเหนือ พื้นที่ของภาคเหนือมีลักษณะทางภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับแนวเทือกเขาและที่ราบสูงเชิงเขาซึ่งมีการทอดตัวแนวเหนือ-ใต้ โดยมีภูเขาที่สำคัญดังนี้ เทือกเขาแดนลาวซึ่งกั้นระหว่างไทยกับพม่าโดยมีดอยผ้าห่มปกเป็นเทือกเขาที่สูงที่สุดตั้งอยู่ใน อ.แม่เมาะ จ.เชียงใหม่, เทือกเขาถนนธงชัย ซึ่งเรียงตัวแนวเหนือ-ใต้และมีขนาดใหญ่และยาวที่สุดเป็นที่ตั้งของดอยที่มีชื่อเสียงและสูงที่สุดของประเทศไทย คือ ดอยอินทนนท์ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ ถัดจากเทือกเขาดังกล่าว คือ เทือกเขาผีปันน้ำมีดอยลังกาเป็นเทือกเขาที่สูงที่สุดและยังเป็นเทือกเขาที่แบ่งลำน้ำออกเป็น 2 สาย คือ สายหนึ่งลงแม่น้ำโขงและอีกสายหนึ่งลงแม่น้ำเจ้าพระยาและสุดท้ายคือเทือกเขาหลวงพระบางซึ่งกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยและลาวและมีดอยโลเป็นยอดเขาสูงสุด อีกทั้งบริเวณระหว่างเทือกเขามีแม่น้ำไหลผ่านจำนวนมากและกระแสน้ำไหลเชี่ยว ทั้งนี้ยังเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำสำคัญ

หลายสาย เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำโขง เป็นต้น โดยมีที่มาจากลำน้ำสำคัญของทางภาคเหนือ ประกอบด้วย สายที่หนึ่งลำน้ำที่ไหลจากทิศเหนือมาทิศใต้และเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำเจ้าพระยา คือ แม่น้ำ ปิง วัง ยม น่าน สายที่สองคือลำน้ำที่ไหลจากทิศใต้ไปยังทิศเหนือประกอบด้วยแม่น้ำอิงและแม่น้ำกกและสายสุดท้ายคือ ลำน้ำที่เรียงตัวตะวันออกไปยังตะวันตก คือ แม่น้ำเมย แม่น้ำยมและแม่น้ำปาย

ภาคเหนือครอบคลุมพื้นที่ทั้งสิ้น 9 จังหวัด คือ เชียงราย เชียงใหม่ น่าน พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูนและอุตรดิตถ์ (ภาพที่ 3.1)

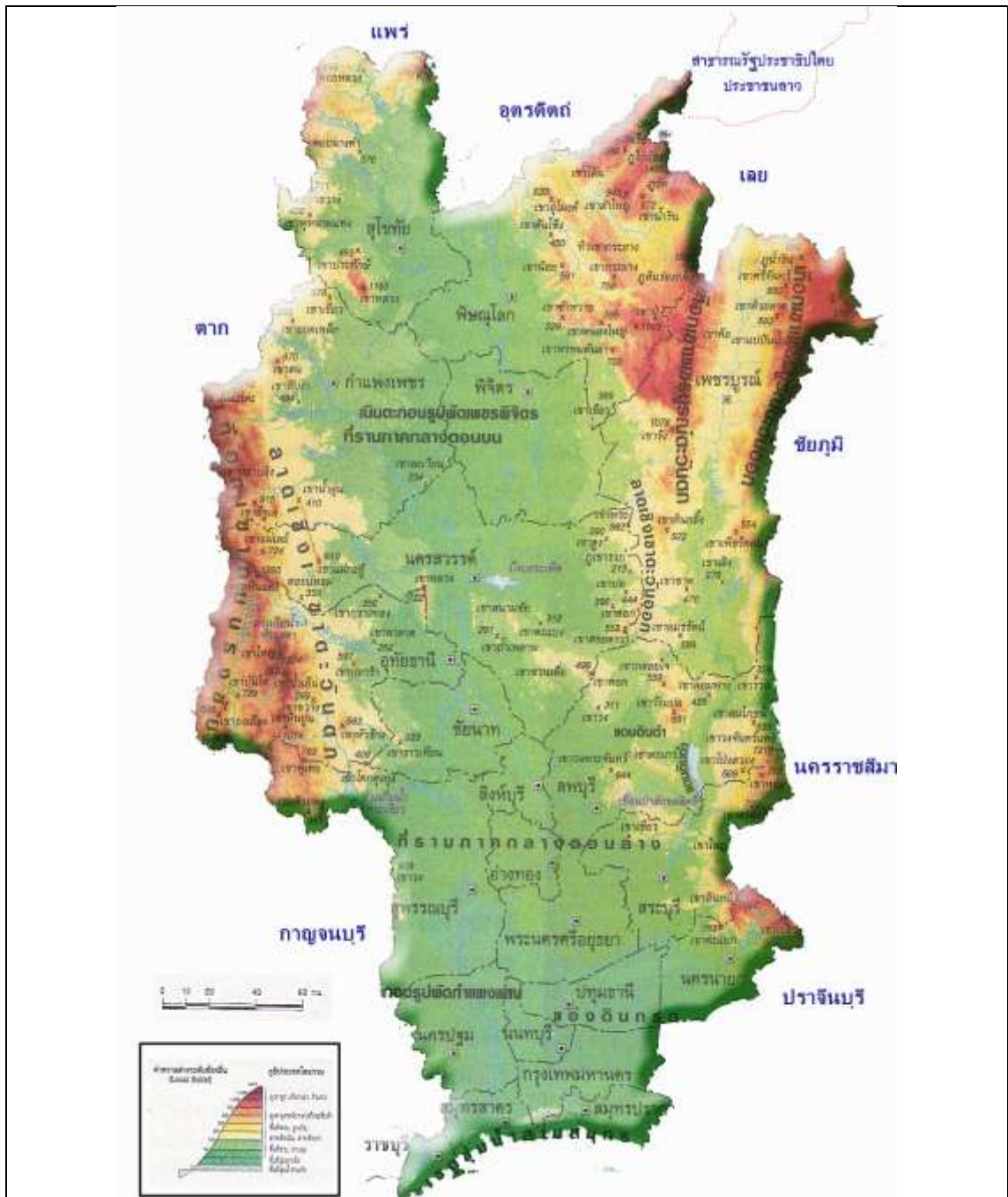
ภาพที่ 3.1 แผนที่ภูมิประเทศทางภาคเหนือของประเทศไทย

ที่มา : ภูมิประเทศภาคเหนือ, จากเว็บไซต์ <http://61.19.202.164/works/smtplib52/D02/north.html>, สืบค้นเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2560

2. ภาคกลาง เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มีตะกอนทับถมเนื่องจากเป็นพื้นที่มีดินตะกอนทับถมหนาแน่นและกว้างขวางที่สุดในประเทศไทย อีกทั้งมีประชากรอาศัยอย่างหนาแน่นด้วยเช่นกันใน

ภูมิภาคนี้ ทั้งนี้ส่วนใหญ่ทรัพยากรท่องเที่ยวในเขตภาคกลางมักมีลักษณะเป็นภูเขา แม่น้ำและแหล่งน้ำ หนึ่งภูเขาที่สำคัญของภาคกลาง คือ เทือกเขาเพชรบูรณ์เป็นทิวเขาที่ต่อเนื่องจากทิวเขาหลวงพระบางทางภาคเหนือกับภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย อีกทั้งมีอุทยานแห่งชาติจำนวนมาก อาทิ อุทยานแห่งชาติเขาค้อและอุทยานเขาน้ำหนาว ต่อมาเทือกเขาแดงพญาเย็นซึ่งเป็นชื่อที่เปลี่ยนในสมัยรัชกาลที่ 5 เดิมชื่อดงพญาไฟวางตัวต่อเนื่องจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ มีเขาเขาดเป็นยอดเขาที่สูงที่สุด อย่างที่ทราบกันดีว่าภาคกลางเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำจึงมีแม่น้ำสำคัญหลายซึ่งเป็นหัวใจของภูมิภาคนี้เพื่อการเกษตรกรรมอันเป็นอาชีพหลัก ดังนี้ แม่น้ำเจ้าพระยา ถือเป็นเส้นเลือดใหญ่ของภาคกลางเกิดจากการรวมตัวกันของแม่น้ำปิง วัง ยมและน่านที่ อ.ปากน้ำโพ จ.นครสวรรค์ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของแม่น้ำสายนี้และไหลผ่านลงมาจนกระทั่งผ่านกรุงเทพมหานครและออกสู่อ่าวไทยในจังหวัดสมุทรปราการ ต่อมาแม่น้ำท่าจีน สาขาย่อยที่แยกตัวออกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลท่าซุง จ.อุทัยธานีและลงไปเรื่อยจนกระทั่งออกทะเลอ่าวไทยที่ จ.สมุทรสาคร มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันตามพื้นที่ที่ไหลผ่าน อาทิ ผ่านจังหวัดชัยนาท จะเรียกว่า แม่น้ำมะขามเฒ่า และไหลผ่านนครปฐม จะเรียกว่า แม่น้ำนครชัยศรี ถัดมาแม่น้ำแม่กลองเกิดจากแม่น้ำแควน้อยและแควใหญ่ในจังหวัดกาญจนบุรี มาถึงจังหวัดราชบุรีเรียกว่าแม่น้ำราชบุรีไปยังจังหวัดสมุทรสงครามจึงเรียกว่าแม่น้ำแม่กลองซึ่งเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ของหอยหลอด ส่วนแม่น้ำป่าสักกำเนิดจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ในจังหวัดเลย ผ่านเพชรบูรณ์ ลพบุรี สระบุรีก่อนที่จะรวมกับแม่น้ำเจ้าพระยาในจังหวัดอยุธยา และสุดท้ายแม่น้ำสะแกกรังเป็นแม่น้ำอีกสาขาหนึ่งที่ไหลมารวมกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่ อ.มโนรมย์ จ.ชัยนาทโดยมีจุดเริ่มต้นจากเทือกเขาถนนธงชัยระหว่าง จ.กำแพงเพชรและนครสวรรค์

ภาคกลางครอบคลุมพื้นที่ทั้งสิ้น 22 จังหวัด คือ กำแพงเพชร นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย อุทัยธานี กรุงเทพมหานคร ชัยนาท นครนายก นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี สมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม สระบุรี สิงห์บุรี สุพรรณบุรีและอ่างทอง (ภาพที่ 3.2)

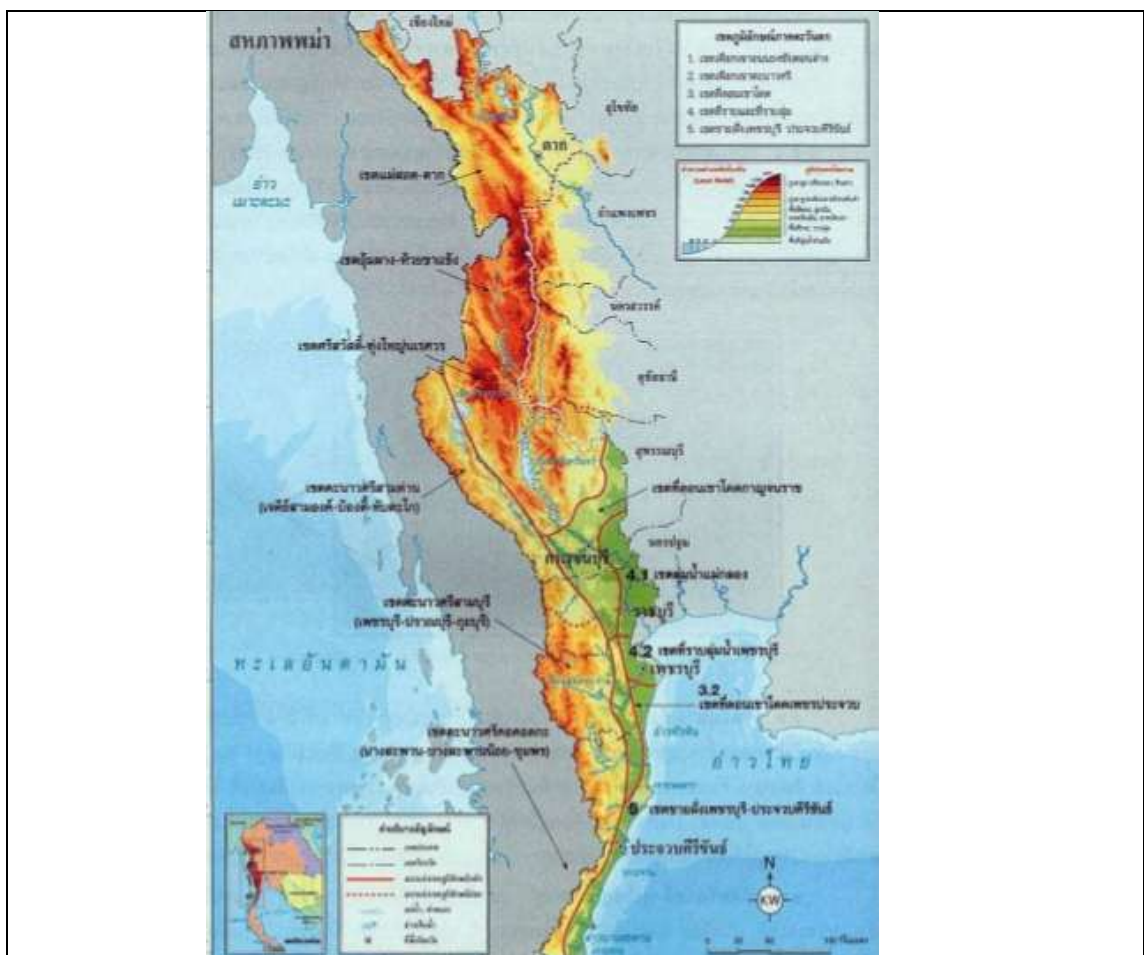
ภาพที่ 3.2 แผนที่ภูมิประเทศทางภาคกลางของประเทศไทย

ที่มา : อินทิราไซต์, จากเว็บไซต์ <https://sites.google.com/site/intirasites/home/laksana/lak/laksana-phumiprathes-ti>, สืบค้นเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2560

3. ภาคตะวันตก มีลักษณะพื้นที่ภูเขาและหุบเขา แต่มีส่วนพื้นที่ราบน้อย แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่หลังแนวเขา มีเพียงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดเพชรบุรีที่อยู่ติดทะเล ทั้งนี้ลักษณะของพื้นที่มีความคล้ายคลึงกับทางภาคเหนือโดยมีภูเขาที่

สำคัญคือ เทือกเขาถนนธงชัยซึ่งทอดตัวมาจากทางภาคเหนือลงมายัง อ.ด่านเจดีย์สามองค์ จ.กาญจนบุรี และเทือกเขาตะนาวศรี เทือกเขาที่ทอดตัวต่อจากเทือกเขาถนนธงชัยซึ่งกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเมียนมาร์ ทั้งนี้ยังมีแม่น้ำสำคัญอีกหลายสาย คือ แม่น้ำแควใหญ่หรือแม่น้ำศรีสวัสดิ์ ต้นกำเนิดจากถนนธงชัย จ.ตาก ไหลผ่านจังหวัดกาญจนบุรีและเขื่อนศรีนครินทร์และไหลรวมแม่น้ำแควน้อยที่ อ.เมือง จ.กาญจนบุรีเป็นแม่น้ำแม่กลอง ต่อมาแม่น้ำแควน้อยหรือแม่น้ำไทรโยค ต้นกำเนิดจากเทือกเขาถนนธงชัยและตะนาวศรีและไหลรวมแม่น้ำแควใหญ่เป็นแม่น้ำแม่กลองถัดมาคือแม่น้ำเพชรบุรี ต้นกำเนิดจากทิวเขาตะนาวศรี จ.เพชรบุรีและไหลลงอ่าวไทยที่ อ.บ้านแหลม จ.เพชรบุรี และสุดท้าย คือ แม่น้ำปรางบุรี ต้นกำเนิดจากทิวเขาตะนาวศรีในจังหวัดเพชรบุรี ไหลผ่าน อ.หัวหินและลงสู่อ่าวไทยที่ จ.ประจวบคีรีขันธ์

ภาคตะวันตกครอบคลุมพื้นที่ทั้งสิ้น 5 จังหวัด คือ กาญจนบุรี ตาก ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี และราชบุรี (ภาพที่ 3.3)

ภาพที่ 3.3 แผนที่ภูมิประเทศทางภาคตะวันตกของประเทศไทย

ที่มา : ประจวบคีรีขันธ์, จากเว็บไซต์ <https://luddawan2905.wordpress.com/ภาคเรียนที่12558/ภาคตะวันตก/ลักษณะทางกายภาพ/> , สืบค้นเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2560

